

ПРОБЛЕМИ РЕГЕНЕРАЦІЇ РИНКОВОЇ ПЛОЩІ м. ГОРОДКА

© Каплінська М.В., 2012

Висвітлено особливості ринкової площі м. Городка: ансамблева цілісність, унікальна розпланувальна схема, збереженість просторової організації та своєрідність ландшафту дають змогу ідентифікувати її як пам'ятку містобудування. Проаналізовано проблеми регенерації ринкової площі Городка, серед яких найскладнішими вважаємо визначення методів збереження історико-архітектурного середовища, обґрунтування реставраційної реконструкції втрачених об'єктів або фрагментів забудови.

Ключові слова: регенерація, ринкова площа, історичне місто, Городок, історико-містобудівне середовище, стан збереженості, цінність забудови.

The autor have studied the Gorodok market square peculiarities: its unique outline, ensemble integrity, preservation of spatial organization and unusual landscape allow us to identify it as the monument of urban planning. The issues of the market square regeneration were also analyzed. It is considered that the most sophisticated among them is to choose the methods of historical and architectural environment preservation and to justify the reconstruction of lost objects or building fragments.

Key words: regeneration, market square, historic town, Gorodok, historic and urban environment, the state of preservation, the value of buildings.

Постановка проблеми

Регенерація ринкових площ українських історичних міст є нагальною, складною проблемою, недостатньо розробленою теоретично і практично і, попри все, більше нею зацікавлені у наукових колах. Передусім це пов'язано зі специфікою самого містобудівного комплексу як об'єкта, який принципово відрізняється від об'єкта архітектурного. Це лише нещодавно відобразилось у пам'яткоохоронній документації – у 2010 р. до Закону України “Про охорону культурної спадщини” було внесено зміни – пам'ятки містобудування були виділені в окремий вид об'єктів культурної спадщини [1]. Водночас пам'ятки містобудування не отримують належного опрацювання та інвентаризації. Ринкові площі в такій ситуації найвразливіші до неконтрольованих, нефахових втручань, адже центральна частина міста завжди була і залишається найпривабливішою дільницею для будівництва і реконструкції. Регенерація ж покликана наперед визначити комплекс заходів із відновлення історичного просторового устрою об'єкта та його функціонального та естетичного включення в життя міста [2].

Зважаючи на стан збереженості ринкових площ [3] та їхнє значення в структурі міста, регенерація є науково-обґрунтованим методом збереження та пристосування до сучасних потреб певного історико-містобудівного середовища. Регенерацію ринкової площі історичного міста здійснюють як першу стадію робіт з містобудівної реставрації в межах його історичного ареалу на основі попередньо розроблених історико-архітектурного опорного плану, проекту охоронних зон та концепції регенерації. Можлива ідентифікація ринкової площі як пам'ятки містобудування відбувається вже на етапі історико-містобудівних досліджень. На етапі розробки концепції регенерації історичного ареалу та проектів регенерації структурних містобудівних елементів визначають межі опрацювання ринкової площі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Ринкові площі галицьких міст стали об'єктом дослідження таких науковців, як С. Кравцов, О. Рибчинський, П. Ричков [4–6]. Окремі аспекти типології та особливостей ринкових площ у

контексті розпланувального розвитку міст Галичини різних періодів висвітлено у працях Х. Бойко, У. Іваночко, Р. Могитич, С. Топилко [7–10].

На проблеми збереження та регенерації історичних міст, цінних містобудівних об'єктів звертають увагу М. Бевз, В. Вечерський, С. Водзинський, О. Пламеницька, Л. Прибега, А. Рудницький [3, 11–13, 2, 14].

Мета статті

На прикладі м. Городка Львівської області розглянути особливості ринкової площі та проаналізувати проблеми її регенерації.

Виклад основного матеріалу

Для Городка в 90-х роках минулого вже століття розроблено історико-архітектурний опорний план та проект охоронних зон, визначені межі історичного ареалу (інститут “Укрзахідпроектреставрація”). Сьогодні опорний план потребує корекції та доповнень. Так, під час наших досліджень виявлено пам'ятки архітектури, не зазначені в цій документації, а також виявлено цінність та унікальність об'єкта цієї доповіді – ринкової площі Городка.

Ринкова площа в Городку має добре збережену планувальну та об'ємно-просторову структуру. Історичні червоні лінії та парцеляцію дотримано, збережено поверховість та масштабність будинків. Периметральна забудова сформована, майже вся автентична та утворює ансамбль, цілісність якого порушує зміна архітектурного вирішення фасадів багатьох будинків та практично повна втрата силуету дахів. Ринкова площа (зараз майдан Гайдамаків) зберегла за собою також значення композиційного і комунікаційного ядра та центру громадського, адміністративного і культурного життя міста. Із заходу на схід по діагоналі площі проходить історична дорога Перемишль–Львів. Простір площі порушено високим парком, яким повністю засадили територію на південь від дороги у ХХ ст.

Окрім типологічної особливості проходження комунікаційного шляху по діагоналі Ринку, площа унікальна і способом розташування міської ратуші. Ратуша, яка дійшла до наших днів була побудована за австрійської влади на місці старої дерев'яної і є елементом периметральної забудови, наріжним будинком у III (південно-західному кварталі). Таке розташування ратуші не характерне для міст Галичини і України загалом. Форма площі, її розміри та проходження дороги вказують радше на відхід від правильної композиційної ідеї міста під час реалізації на засадах магдебурзького права через похибки на місцевості, особливості ландшафту тощо [10], аніж про успадкованість давнього руського планування. Наприклад, П. Ричков зазначає, що, на думку деяких дослідників великі розміри ринкових площ могли бути пов'язані з певними економічними сподіваннями, намірами привернути на торги та ярмарки якомога більше людей з інших місцевостей [15]. Також для руської торгової характернішою та органічнішою видається орієнтація вздовж дороги, аніж пристосування шляху до закладеної площі. Хоча, композиційні особливості Ринку вказують на те, що її середньовічний планувальний уклад майже не зазнав змін (нема оsovих ринкових доріг, класичне середньовічне розташування головного храму у наріжному кварталі), лише одна ренесансна вісь з'явилась із побудовою церкви Благовіщення за північно-західним кварталом у 1633 р.

Втім, важко однозначно сказати, коли закладено Ринок. Відомо, що у X–XIII ст. існувало поселення Городок, про яке згадує літопис під 1213 р. На його місці збереглося городище на північно-західному мисі. Імовірно, що середмістя сучасного Городка розвинулось вже у кінці XIV ст. на місці давнього підгороддя, бо вже у 1389 р. король Ягайло надає Городку магдебурзьке право та різні привілеї, завдяки чому формується регулярне планування середмістя. На дванадцять років місто було звільнене від податків, кожному міщанину наділяли землі в користування, впроваджувалось війтівство та судова влада [16]. На передмістях та в навколишніх селах займались торгівлею та прибутковими ремеслами було заборонено, тому торгівля активно розвивалася в місті. З'являється більше купецьких крамниць, тут працюють пекарі, різники, шевці, бондарі, боднарі та ін. З 1469 р. місто мало право проводити два річні ярмарки (літній і осінній) та торги щочетверга. Вже у XVI ст. на Ринку було “сімнадцять крамниць блаватних, воскобойня, лазня, чотири броварі” [16]. Забудова Ринку була дерев'яною, тому під час воєнних дій часто горіла. Як зазначає Р. Горак, після визвольних

походів Богдана Хмельницького польська люстрація 1662 р. фіксує в місті вцілілими 22 будинки, коли попередня вказувала на 80, “будинків, що творили вулиці, було колись 82, тепер же залишилося 10” [16]. Остання польська люстрація зазначає, що “між валами у городку стояло 77 будинків; порожніх площ, котрі можна було використати під будівництво, було 24, броварів – чотири” [16].

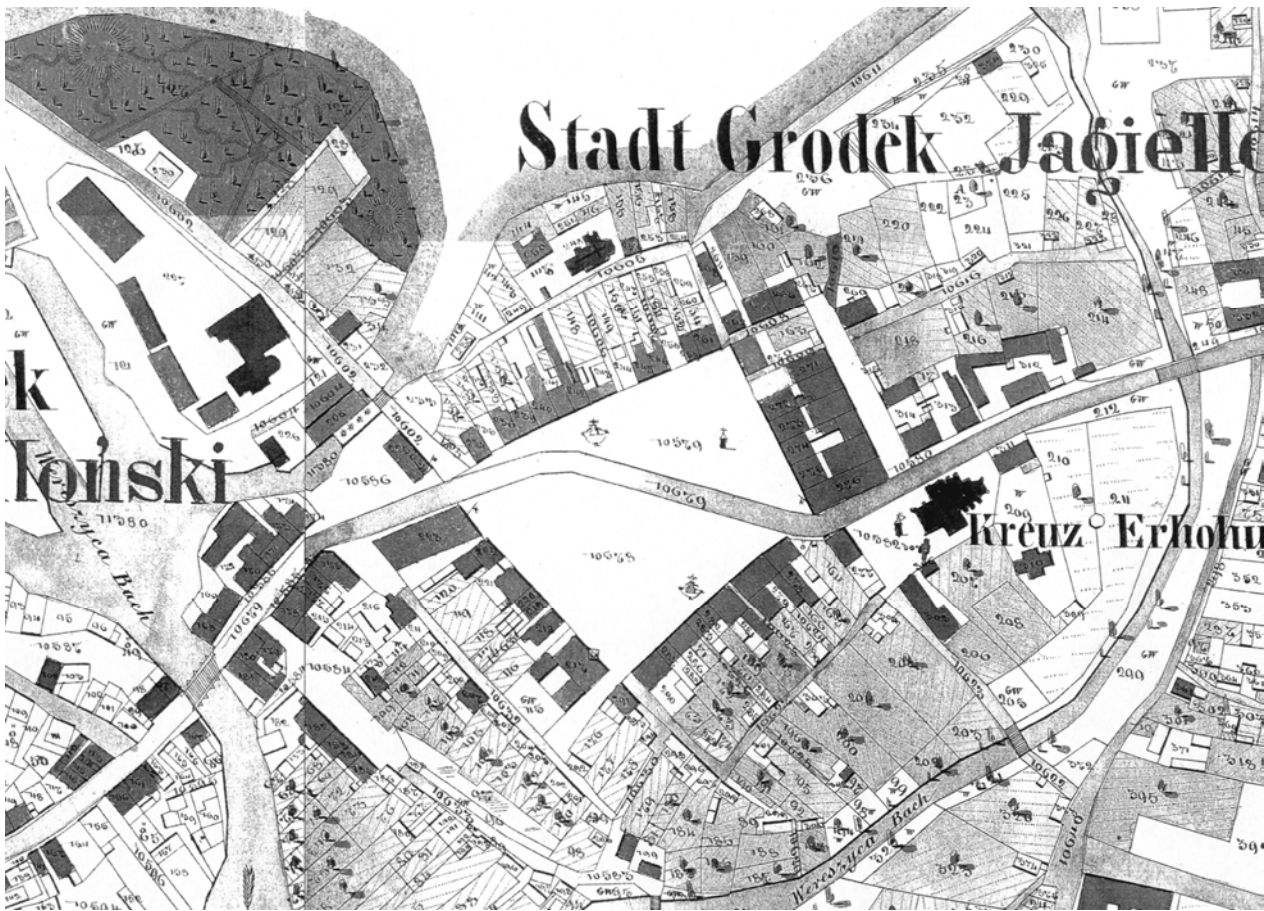

Рис. 1. Городок. Фрагмент кадастрової карти 1849 р. (ЦДІАЛ. Ф. 186. Оп. 8. Спр. 224)

Після відходу Галичини до складу Австрійської імперії Городок 1785 р. “цісарським декретом дістав ласку залишитися містечком” [16] та в межах урбанізаційних процесів австрійського, а потім австро-угорського періодів отримав новий імпульс у розвитку. Так У. Іванчко у своєму дослідженні архітектурно-планувальної структури галицьких міст періоду 1772–1918 рр. зараховує Городок до групи міст, які інтенсивно розвивалися. Для цієї категорії міст розроблялись плани регуляції забудови, що ґрунтувалися на загальних для всієї монархії засадах “Будівельних статутів” [8]. На Ринку постає нова забудова, проте більшість будинків зруйновано під час Першої світової війни. Постає нова класицистична ратуша у 1832 р. Як виглядала стара дерев’яна ратуша не відомо – не знайдено жодних іконографічних матеріалів. У 1915 р. ратуша горить. Втрачено пірамідальне завершення годинникової вежі. Після війни, вже за польської влади, на фундаментах від погорілих будинків зведено нові, які зазнали втрат вже в Другу світову війну [16].

У другій половині ХХ ст. будівництво та ремонти споруд були проведені на засадах, спільних для багатьох українських міст. Проте, зміни, на щастя, не заторкнули планувального укладу Ринку, найбільшими втручаннями стали насадження високого парку та реконструкція забудови з об’єднанням кількох будинків під одним фасадом з порушенням стилістичної виразності. Не постраждала також масштабність ансамблю – була збережена поверховість будинків.

Отже, ринкова площа в Городку має добре збережені планувально-просторовий каркас, ансамблеву цілісність і функціональну організацію.

Ще однією ознакою своєрідності та пам'ятковості містобудівного утворення є збереженість пов'язаного із ним характерного ландшафту. Середмістя Городка лежить на мисі, зусібіч оточеному водою: Дроздовицький став з півночі, зі сходу на захід по колу – рукави р. Верещиці, частина ріки з західного боку була засипана кілька років тому. Ринок залишками валу і каналу відділений від ще одного, північно-західного мису, на якому розташоване давнє городище, монастир францисканців, колись був королівський замок та парк теж Королівський, потім Гетьманський, потім Комсомольський, а зараз просто Старий. Такий собі штучний острів з'єднується із “материком” кількома мостами. Давнє місто на мисі було оточене земляними укріпленнями з дерев'яним палісадом, залишки яких можна ще досі побачити, наприклад, у районі вул. Вальної.

Отже, за переліченими ознаками типологічної унікальності, збереженості планувальної та об'ємно-просторової організації, своєрідного ландшафту, ринкову площу Городка ідентифікуємо як пам'ятку містобудування.

Межі опрацювання ринкової площі стосовно регенерації визначаємо, враховуючи умови її цілісного сприйняття: площу обмежує та визначає фронт периметральної забудови, яка є складовою приринкових кварталів. Наріжні квартали замикають внутрішній простір Ринку, впливають на формування його вигляду і силуету, “містобудівного інтер'єру”. Тому об'єкт дослідження – пам'ятка містобудування в Городку – ринкова площа з приринковими та наріжними кварталами. Визначаємо також дільниці, невід'ємні від ринкової площі, які органічно з нею пов'язані, формують з Ринком композиційно-видові зв'язки та важливі для правильного відчитування вигляду площі в історико-містобудівному середовищі, які братимуться до уваги в аналізі видових розкриттів ринкової площі:

- мис із давньоруським городищем XI–XIII ст., костелом і монастирем францисканців 1419 р. (пам'ятки архітектури національного значення) та Старим парком (колись тут був королівський замок, потім дерев'яний палацик), відділений від Ринку валом; тут ще є рештки млина на шість каменів XV ст., працював колись тартак;
- церква Благовіщення з дзвіницею 1633 р. (пам'ятки архітектури національного значення);
- будинок Лонгіна Озаркевича кін. XIX ст., в якому пізніше жив Лесь Мартович, а зараз тут розташована міська бібліотека.

Як завдання регенерації ринкової площі в Городку визначаємо:

- 1) збереження історико-архітектурного середовища ринкової площі;
- 2) відновлення композиційної цілісності її просторового каркасу;
- 3) відновлення архітектурно-естетичних якостей забудови;
- 4) відновлення і організація композиційно-видових зв'язків у просторі ринкової площі та в зонах формування видових фронтів;
- 5) організація транспортної системи з виведенням транзитного транспортного потоку за межі ринкової площі;
- 6) модернізація інженерно-технічного оснащення об'єкта;
- 7) організація території ринкової площі та виявлення характеру середовища за допомогою предметного наповнення;
- 8) організація декоративного освітлення ринкової площі та композиційно пов'язаних із нею дільниць.

Як вже згадувано, концепцію, а пізніше проект регенерації ринкової площі розробляють на підставі попередньо виконаного історико-архітектурного опорного плану та проекту охоронних зон об'єктів культурної спадщини, які доцільно розглядати разом. У цій науково-проектній документації визначено межі історичного ареалу міста, здійснено інвентаризацію та оцінку об'єктів нерухокої культурної спадщини. На стадії проектування регенерації історичних територій історико-архітектурні та історико-містобудівні дослідження не припиняються, а історико-архітектурний опорний план, у випадку отримання нових даних уточнюється, деталізується та коригується. Так, на ринковій площі в Городку ми виявили, окрім внесених до реєстру, ще шість пам'яток архітектури, одну з яких – ратушу – пропонують зарахувати до категорії пам'яток національного значення.

Проблему визначення цінності забудови методологічно докладно пропрацьовано. Методичні рекомендації з історико-архітектурної оцінки забудови [17] розроблено ще у 1982 р. Виділено пам'ятки архітектури, цінні будівлі та споруди, рядову/традиційну забудову, дисгармонійні об'єкти та визначено такі заходи, як реставрація або консервація для пам'яtkової, реконструкція для цінної та рядової забудови; знесення, перенесення або радикальна реконструкція для дисгармонійної. У Державних будівельних нормах України від 2008 р. [18] виокремлено такі категорії цінності: пам'ятки, значна історична забудова, рядова історична забудова, дисгармонійні будівлі, споруди та втрачені об'єкти. Заходи, які слід вживати щодо кожної з категорій, збігаються з вище названими. Попри те, на практиці на кожному об'єкті із цим все ж виникають деякі труднощі. Якщо після натурних обстежень, порівняльного аналізу іконографічних матеріалів, суміщення історичних карт і сучасної підоснови можна досить впевнено оцінити забудову ринкової площі Городка і виявити відповідність кожного об'єкта певній категорії цінності, то запропонувати однозначно методи охорони та регенерації складніше.

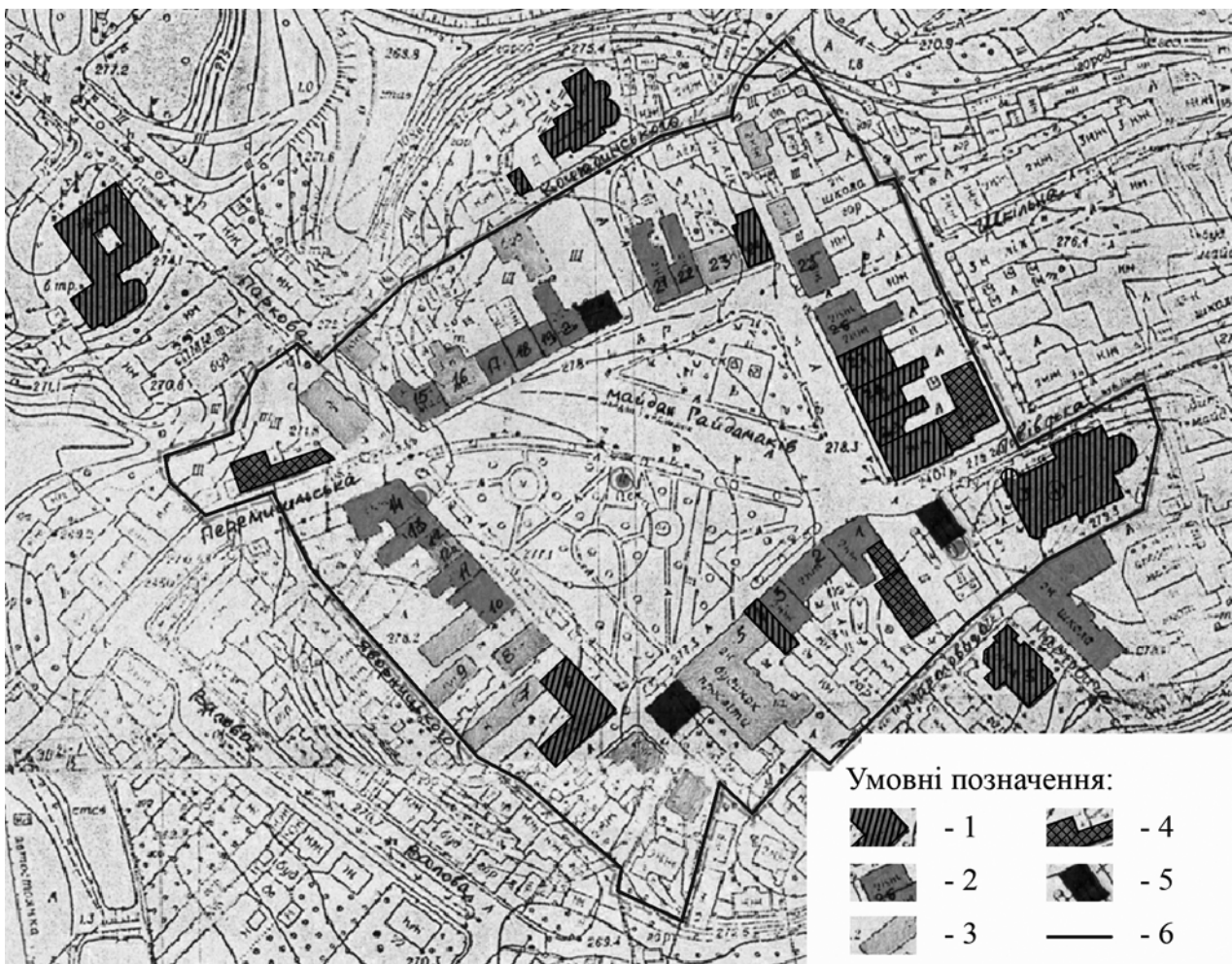

Рис. 2. Аналіз цінності забудови ринкової площі Городка:

1 – пам'ятки архітектури; 2 – цінна забудова; 3 – фонові забудова;
4 – дисгармонійна забудова; 5 – втрачені об'єкти; 6 – межі опрацювання ринкової площі

Для пам'яток архітектури таким методом буде реставрація, і пов'язані з ним проблеми будуть практичними проблемами реставрації архітектурного об'єкта.

Концептуально складніше визначитись, у якому напрямку здійснювати реконструкцію цінної та фонові забудови та у який спосіб відбудовувати втрачені об'єкти, і чи варто їх відбудовувати взагалі. Для науково обгрунтованого рішення необхідно опрацювати якомога більше джерел, дослідити кожен об'єкт забудови, враховуючи його зв'язок із середовищем та композиційно-стилістичний вплив на середовище.

На цю проблему регенерації ринкової площі, зокрема, звертала увагу О. Пламеницька, вказуючи, що в методиці регенерації, як і в методиці реставрації, дослідження об'єкта мають тривати аж до завершення реставраційних робіт [13]. Отже, в концепції регенерації наперед визначаються та науково обгрунтовуються заходи, які можна уточнити під час дослідження.

Аналізуючи композиційно-видові зв'язки в середовищі ринкової площі (рис. 3), виявляємо, що два з трьох втрачених об'єктів у разі відбудови потрапляють у зони візуальної взаємодії: перший із церквою Благовіщення, другий – з “фарним” костелом. Причому, в першому випадку об'єкт фланкує пам'ятку та організовує перспективу та орієнтацію вулиці на церкву, а також є важливим елементом рядової забудови, тому його відбудову можна вважати доцільною. У другому ж випадку відбудова не просто недоцільна, а й не можлива, оскільки, крім того, що він екрануватиме костел, буде повністю перекривати пам'ятку історії – пам'ятник жертвам більшовицьких репресій. Третій втрачений об'єкт є важливим елементом для композиційної завершеності П (південно-східного) приринкового кварталу, проте, іконографічних матеріалів, які б фіксували цей будинок не виявлено, і проблема, на яких засадах здійснювати реставраційну реконструкцію, залишається невирішеною.

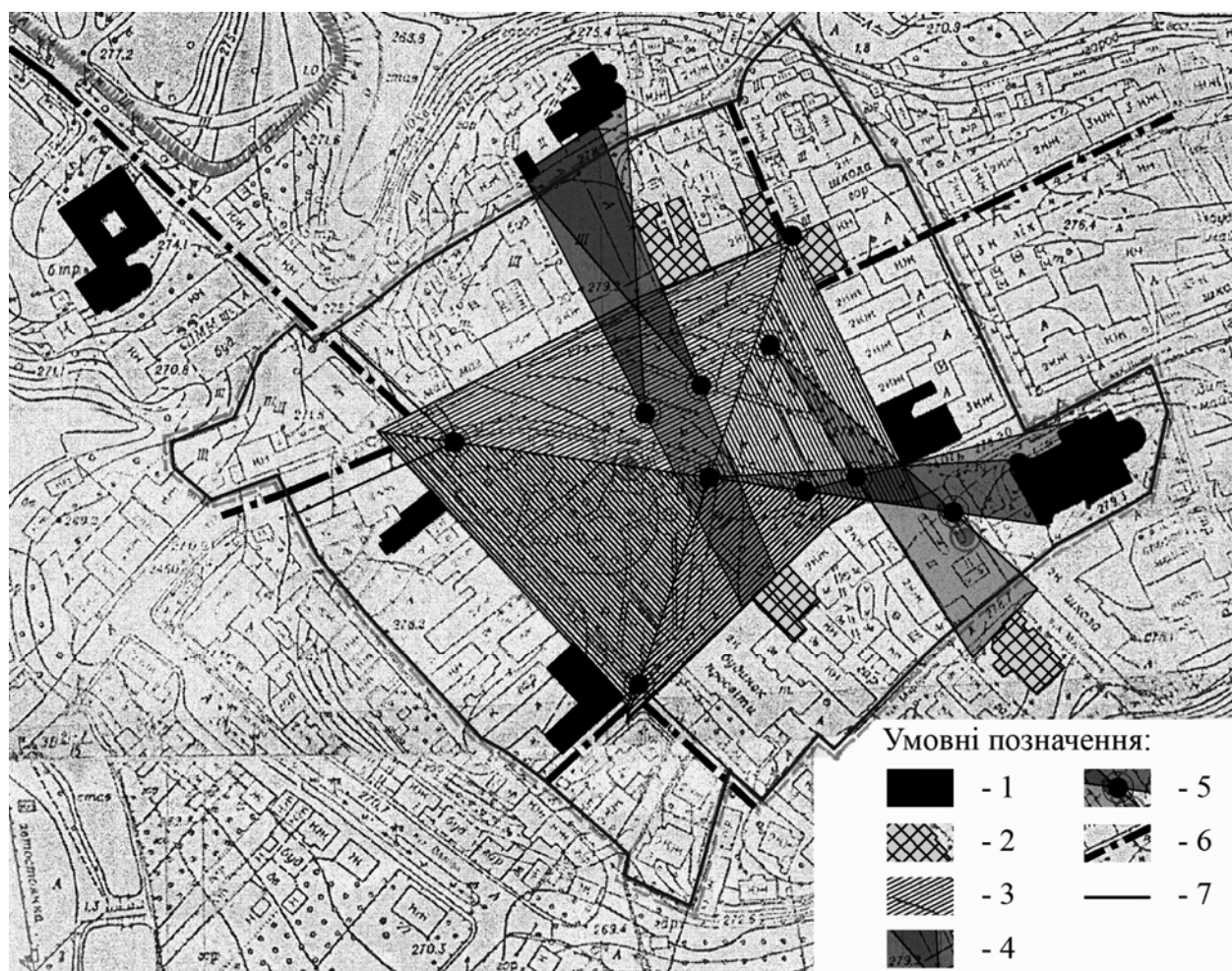

Рис. 3. Аналіз композиційно-видових розкриттів ринкової площі Городка:

1 – композиційні домінанти; 2 – композиційні акценти; 3 – видові зони; 4 – зони композиційного впливу домінант; 5 – видова точка; 6 – видова вісь; 7 – межі опрацювання ринкової площі

Необхідно також уточнити, чи є втрачені об'єкти в забудові III кварталу. З наявних джерел, поки що, важко робити якісь висновки, але на історичних знімках межі XIX–XX ст. видно, що в цьому сформованому кварталі не було суцільної рядової забудови.

Серед будинків цінної та фонові за будови ринкової площі (або значної історичної та рядової історичної) більшість має втрачене архітектурне вирішення фасадів. Будинки № 5, 10, 16, 17, 20 є реконструкцією існуючих старих будинків з об'єднанням двох або трьох під одним дахом чи фасадом. Ці різні будинки, об'єднані в один, прочитуються вже за візуального обстеження, тому відновити членування фронту за будови доволі легко. Потреба ж відновити архітектурно-естетичні якості будинків знову заводять нас в площину реставраційного відтворення, а історичні фотографії, на які цей метод спирається, не для кожного об'єкта дають уявлення про його архітектурну форму. Для таких об'єктів, достовірна інформація про архітектурне вирішення яких обмежена, виникає необхідність вдаватися до аналогів та гіпотез.

Рис. 4. Будинок на ринковій площі Горodka (м. Гайдамаків, 21). Фото поч. ХХ ст. та сучасна фотофіксація

Рис. 5. Будинок на ринковій площі Горodka (м. Гайдамаків, 25). Фото поч. ХХ ст. та сучасна фотофіксація

Окремою проблемою є відновлення силуету периметральної за будови ринкової площі Горodka. П'ятий фасад Ринку майже повністю втрачений. Дослідження показало, що за збереженістю дахів ринкової площі можна виділити такі групи:

- збережено автентичний дах (форма даху, матеріал та деталі) – лише один будинок за адресою м. Гайдамаків, 29;
- збережено тільки форму, загальні пропорції даху із втратою декоративних деталей та/або чужорідним покрівельним матеріалом – ратуша, до цієї групи можна зарахувати також будинок Леся Мартовича;
- форма дахів втрачена, матеріал покрівлі чужорідний – решта будинків на Ринку, годинникова вежа ратуші.

Втрата дахів, окрім зміни загального силуету площі, призвела і до порушення просторової композиції. Якщо в рядовій за будові Ринку дахи переважно були двосхилими, то архітектура наріжних

будинків була досить виразною і такі будинки формували на площі композиційні акценти – № 6, 21, 25. Деякі будинки втратили характерні аттикові завершення – № 4, 21, 25. Оскільки традиційний силует є важливою складовою своєрідного образу ринкової площі, архітектуру дахів та декоративні деталі необхідно відновити.

Елементами, які порушують традиційне середовище ринкової площі, – це паркові насадження. Вони не лише займають територію площі, яка історично була відкритою, а й порушують композиційно-видові зв'язки середовища та підлягають усуненню. Зелені насадження на Ринку слід організувати так, щоб вони виявляли та підкреслювали її історичність. На фотографіях кінця XIX – початку XX ст. видно, що озеленення площі було. На дещо пізніших знімках видно вже більші дерева, але периметральна схема озеленення зберігається.

Облаштування території ринкової площі пов'язане і з вирішенням інженерно-технічного забезпечення, транспортної проблеми. Городок вже давно потребує модернізації мереж водопостачання, каналізації, очисних споруд, очищення забруднених водойм та їхніх берегів. У центральній частині міста необхідно обмежити проїзд транспорту (вивести транзитний транспорт на об'їзну дорогу), а проїзд по території ринкової площі заборонити. З'являється проблема реорганізації системи транспортного сполучення в місті та влаштування паркувальних майданчиків поза площею Ринку. Все це потрібно враховувати вже на етапі розробки концепції регенерації історичного ареалу. Після аналізу композиційно-видових впливів, видових розкриттів об'єктів культурної спадщини, композиційних домінант та акцентів, у проєкті регенерації ринкової площі пропонується благоустрій території Ринку, що передбачає: відмежування площі від проїжджої частини міста (зонування), організацію водовідведення з території площі; способи та матеріали покриття самої площі та історичної дороги; облаштування місць відпочинку; озеленення; наповнення малими формами; декоративне освітлення. Слід окремо зазначити, що зводити будівлі чи споруди на території Ринку в Городку не можна, це суперечитиме традиційному історико-архітектурному середовищу. Окрім благоустрою самого Ринку, в межі опрацювання входять і приринкові та наріжні квартали, а також на наступній стадії вже згадані ділянки: північно-західний мис, церква Благовіщення та будинок Озаркевича. Щодо них за категоріями цінності здійснюється реставрація або ревалоризація, відповідно, для територій пам'яток та територій іншої забудови.

Висновки

Підсумовуючи, зазначимо, що в Городку виявлено пам'ятку містобудування – ринкову площу – унікальну в типології ринкових площ Галичини та України загалом, добре збережену, зі своєрідним образом. Регенерація ринкової площі як перша стадія робіт з містобудівної реставрації історичного ареалу міста вимагає комплексного аналізу цінності середовища та забудови, композиційно-видового впливу архітектурних та ландшафтних домінант і акцентів, причому не лише в межах площі з приринковими і наріжними кварталами, а й з урахуванням композиційно з нею пов'язаних ділянок. Значення таких композиційних зв'язків продемонстровано в аналізі доцільності відбудови втрачених об'єктів периметральної забудови. Під час історико-архітектурної оцінки ринкової площі ми виявили, крім вже зареєстрованих, шість пам'яток, серед них одна – ратуша – національного значення. До найскладніших проблем регенерації ринкової площі зараховуємо наукове обґрунтування реставраційної реконструкції втрачених об'єктів, декоративних архітектурних елементів забудови, втраченого п'ятого фасаду Ринку. Необхідність інтеграції ринкової площі в живий організм міста і, одночасно, її охорони вимагає вирішення інженерно-технічних, екологічних, транспортних проблем у Городку, організації благоустрою пам'ятки.

1. Про охорону культурної спадщини: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 9. – С. 76. 2. Прибега Л. Охорона та реставрація об'єктів архітектурно-містобудівної спадщини України. – Київ: Мистецтво, 2009. – С. 249. 3. Бевз М. Проблеми регенерації заповідних територій історичних міст // Вісник НУ “Львівська політехніка”. – 2001. – № 429. С. 150. 4. Кравцов С. Принципи регулярного градостроительства Галичины XIV–XVII веков: Автореф. дис. ... канд. арх. – Москва, 1993. – 24 с. 5. Рибчинський О. Архітектура периметральної забудови

ринкових площ міст та містечок Галичини у кінці XVIII – на початку XX століть. Автореф. дис. ... канд. арх. – Львів, 2000. – 18 с. 6. Рычков П. А. Градостроительное искусство Западной Украины XV–XIX веков. Автореф. дис. ... д-ра арх. – М., 1993. – 64 с. 7. Бойко Х.С. Архітектурно-просторовий уклад єврейських ділянок у містах та містечках Галичини у кінці XVIII – на початку XX століть. Автореф. дис. ... канд. арх. – Львів, 2000. – 18 с. 8. Іваночко У. Розвиток архітектурно-планувальної структури міст Галичини в умовах урбанізаційного процесу 1779–1918 рр.: Автореф. дис. ... канд. арх. – Львів, 2004. – 22 с. 9. Могитич Р. Розвиток урбаністичного середовища львівського Середмістя у 2 половині XIII – на початку XX століть: Автореф. дис. ... канд. арх. – Львів, 2003. – 16 с. 10. Топилко С. Архітектурно-планувальна структура містечок Галичини, закладених у другій половині XVI – XVII століттях: Автореф. дис. ... канд. арх. – Львів, 2003. – 19 с. 11. Вечерський В. Історичні міста України: збережене майбутнє // Пам'ятки України. – 1988. – № 2. – С. 47–48. 12. Водзинський Є. Питання охорони своєрідності історичних міст України // Архітектурна спадщина України. – К., 1995. – Т. 2. – С. 242–253. 13. Пламеницька О. Регенерація історико-архітектурних заповідників: науково-методичні засади відтворення забудови // Теорія та історія архітектури. – К., 1995. – С. 154. 14. Рудницький А.М. Проблеми і методи охорони пам'яток архітектури і містобудування України у сучасних умовах // Вісник ДУ “Львівська політехніка”. – Львів, 1998. – № 358. – С. 268–271. 15. Рычков П. Ринкові площі // Пам'ятки України. Історія та культура. – 1996. – № 32. – С. 28. 16. Горак Р. Городок. Історико-краєзнавчий нарис. – Львів: Каменяр, 1995. – 78 с. 17. Методические рекомендации по исследованию историко-архитектурного наследия в городах Украинской ССР. – К.: КиевНИИПГрадостроительства, 1982. – 120 с. 18. Склад, зміст, порядок розроблення, погодження та затвердження історико-архітектурних опорних планів, спеціальної науково-проектної документації для визначення історичних ареалів населених місць України: ДБН Б.2.2-3-2008/Мінрегіонбуд України. – Офіц. вид. – К.: ДП “Укрархбудінформ”: Мінрегіонбуд України, 2008. – § 4.